

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΩΝ

Η στήλη ενημερώνει και ανασκοπεί θεατρικές παραστάσεις της περιόδου, εντός και εκτός Αττικής, μέσα από άρθρα κριτικής και απολογισμού. Σκοπός είναι η στήλη να αποτελέσει ένα βήμα παραγωγής κριτικού λόγου και δημιουργικού διαλόγου, καθώς και να αναδεικνύει τα όσα σημαντικά έχουν να σημειώσουν οι ειδικοί του χώρου της κριτικής για τη σύγχρονη θεατρική πράξη και την ελληνική σκηνική πραγματικότητα.

Αφιέρωμα στην Ελευσίνα: Πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης

Δημήτρης Ζαπάντης

Περίληψη: Από τον Ιούνιο του 1985 με πρωτοβουλία της Μελίνας Μερκούρη ιδρύθηκε ο θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης. Πρώτη πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης ήταν η Αθήνα, την ίδια χρονιά, και μέχρι σήμερα έχουν διατελέσει πολιτιστικές πρωτεύουσες της Ευρώπης 69 πόλεις (από το 1999 είναι παραπάνω από μια κάθε φορά). Τελευταία πολιτιστική πρωτεύουσα για το έτος 2023 είναι η Ελευσίνα, η οποία ως γενέτειρα του Αισχύλου καθώς και των Ελευσίνιων Μυστηρίων, γίνεται κοινωνός της αρχαίας διάστασης της πόλης και της σύγχρονης. Καλλιτεχνικός διευθυντής είναι ο γνωστός σκηνοθέτης Μιχαήλ Μαρμαρινός ενώ η τελετή έναρξης πραγματοποιήθηκε στις 4 Φεβρουαρίου σε καλλιτεχνική σύλληψη του ίδιου. Τα συμβάντα που λαμβάνουν χώρα στην Ελευσίνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα ως φόρος τιμής στα Ελευσίνια Μυστήρια αποκαλούνται και αυτά μυστήρια· ενώ παράλληλα εξελίσσονται σε ολόκληρο τον γεωγραφικό τόπο της Ελευσίνας και σε αυτά, εκτός από τους επαγγελματίες, συμμετέχει ένα αρκετά μεγάλο μέρος της ανθρωπογεωγραφίας της πόλης. Το “brand” της πολιτιστικής πρωτεύουσας αποτελεί πόλο έλξης αρκετών δημιουργών από όλον το χώρο της τέχνης γενικότερα. Έτσι διακρίνουμε να έχουν συμμετάσχει σπουδαίοι καλλιτέχνες όπως ο Romeo Castellucci, Nikita Milivojevic, Άντζελα Μπρούσκου κ.ά. Με το παρόν άρθρο έχουμε ως σκοπό να παρουσιάσουμε τα σημαντικότερα γεγονότα που έλαβαν χώρα στην Ελευσίνα Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 2023, με έμφαση στο θέατρο και στις επιτελεστικές παραστάσεις (Performances) εν είδει αφιερώματος. Αξίζει να σημειωθεί το γεγονός πως, παρότι θα δώσουμε έμφαση στα θεατρικά γεγονότα ελέω θεατρολογικής φύσεως του περιοδικού, δεν θα παραλείψουμε αναφορές σε σημαντικό μέρος της γενικότερης καλλιτεχνικής έκφρασης καθώς ως ομόσταβλοι της πολιτιστικής πρωτεύουσας ο σκοπός είναι η ανάδειξη του πολιτιστικού πλούτου της Ελευσίνας. Συγκεκριμένα θα εκμαιεύσουμε δειγματοληπτικά έργα που παρουσιάζουν πρωτοτυπία, αναδεικνύουν τον σκοπό της πολιτιστικής πρωτεύουσας και προβάλλουν τον διάλογο της «πολιτισμικής πηγής» της αρχαίας Ελευσίνας με την σύγχρονη τοπογραφία και ανθρωπογεωγραφία. Οδηγός της κρίσης μας θα είναι η κατευθυντήρια «ποιητική» των έργων της πολιτιστικής πρωτεύουσας,

όπως αυτή περιγράφεται στο καταστατικό αναφοράς του καλλιτεχνικού οράματος της Ελευσίνας Πολιτιστικής Πρωτεύουσας.

Λέξεις-κλειδιά: *Μυστήρια, Ελευσίνα Πολιτιστική πρωτεύουσα, Θέατρο, Performances*

Από τον Ιούνιο του 1985 με πρωτοβουλία της Μελίνας Μερκούρη ιδρύθηκε ο θεσμός της πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης¹. Ξεκινώντας το αφιέρωμα, να επισημάνουμε πως η Ελευσίνα είχε επιλεγεί να είναι νωρίτερα, αντί του 2023, πολιτιστική πρωτεύουσα (συγκεκριμένα το 2021), όμως αυτό δεν κατέστη εφικτό λόγω της πανδημίας του κορονοϊού. Έτσι, από τον Ιανουάριο του 2023 ξεκινάει επίσημα η Ελευσίνα να είναι πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης με δύο χρόνια καθυστέρηση. Αυτά τα δύο χρόνια, βέβαια, πραγματοποιούνταν εκδηλώσεις στην πόλη, ωστόσο στο παρόν άρθρο θα σταθούμε μόνο στην τελευταία επίσημη χρονιά της. Να αναφέρουμε πως καλλιτεχνικό όραμα της Ελευσίνας πολιτιστικής πρωτεύουσας είναι να αποκαλύψει την αθέατη πλευρά της Ελευσίνας με έμφαση στους άξονες Άνθρωπος/Κοινωνία, Περιβάλλον/Εργασία².

Τα γεγονότα που έλαβαν και λαμβάνουν χώρα στην Ελευσίνα, πέρα από την ιδιαίτερη ονομασία τους, εντάσσονται στο πρόγραμμα ως «Μυστήρια» με έναν διττό σκοπό. Προκαλούν τους θεατές να τα ανακαλύψουν και ταυτόχρονα αποδίδουν φόρο τιμής στον καταγωγικό τόπο των Αρχαίων Ελευσίνιων Μυστηρίων.

Το πρώτο μυστήριο ξεκινάει τον Ιανουάριο του 2023 με την ονομασία *Καμάρες*³ σε σύλληψη του Ευριπίδη Λασκαρίδη. Το έργο αυτό ήταν μια “site-specific performance” σε συνεργασία με μια εικαστική ομάδα, ώστε να υπάρχει μια διττή αποτύπωση. Συγκεκριμένα, καταλαμβάνουν ένα διώροφο κτίριο της δεκαετίας του 1930 που λειτουργούσε ως πολιτιστικό κέντρο και δημιουργούν ένα «πολυσύμπαν» καλλιτεχνικών δοκιμών. Αυτό που αποτέλεσε τομή στο συγκεκριμένο έργο και το κάνει να ξεχωρίζει ήταν ένας παραμορφωτικός καθρέφτης που δημιουργούσε συνεχείς μεταλλάξεις, ενώ, παράλληλα, οι θεατές κινούνται σχεδόν αυτόνομα στους χώρους που κτιρίου.

Άξιο λόγου αποτελεί το μυστήριο με την ονομασία *Ελευσίνα Mon Amour: Αναζητώντας τον τρίτο παράδεισο*⁴ (παραλλαγή της ταινίας *Χιροσίμα Mon' Amour*) σε επιμέλεια της διευθύντριας του Εθνικού Μουσείου Σύγχρονης τέχνης Κατερίνας Γρέγου και τη συμμετοχή 16 καλλιτεχνών από εννέα χώρες. Η έκθεση εμπνευσμένη από το βιβλίο «ω» της ιστορικού, περιβαλλοντολόγου Ακτιβίστριας Rebecca Solnit ανοίγει τον ορίζοντα της Ελευσίνας και με την ευρύτερη περιοχή του Θριάσιου πεδίου καλεί προς μια κοινωνικοπολιτιστική ανάγνωση του τόπου και του τοπίου. Μέσα από μια «εσωτερική» ματιά «συρράπτει» το χωροχρονικό συνεχές της Ελευσίνας και προκαλεί μια ψυχογεωγραφική ανάλυση της πόλης. Η «ποιητική» της μεταβιομηχανικής Ελευσίνας αντανakλούνταν έτσι σε αυτό το μυστήριο και καλούσε τους μετέχοντες

¹ https://culture.ec.europa.eu/our-programmes-and-actions/doc413_en.htm (Accessed 23/8/2023)

² <https://2023eleusis.eu/kallitechniko-orama/> (Accessed 23/8/2023)

³ <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-108-kamares-2023-01-22/>

⁴ <https://2023eleusis.eu/mystirio-3-eleusina-mon-amour-paratasi-eos-tin-kyriaki-15-oktovrioy>

να αφουγκραστούν την ανθεκτικότητα των κατοίκων της πόλης ως αντίβαρο στην κληρονομιά της βιομηχανικής καταστροφής.

Ερχόμενοι αμιγώς στο θέατρο, ξεχωρίζει η παράσταση που φέρει ως τίτλο *Don't Look Back*⁵ του Γιάννη Χουβαρδά, στον χώρο του παλαιού Ελαιουργείου, τον Μάιο του 2023. Ο Χουβαρδάς άντλησε από τον μύθο του Ορφέα και της Ευρυδίκης, με έμφαση στη στιγμή του έρωτά τους και με ένα φασματικό πλαίσιο, με καταλυτική παρουσία, την υποβλητική ατμόσφαιρα η οποία καταργούσε τις διαχωριστικές γραμμές κοινού και ερμηνευτών, καθώς όλοι εισάγονταν στο *Hotel Spectre*. Η παράσταση αυτή με τους όρθιους θεατές ξεχώρισε γιατί ήταν ένα γεγονός χωρικής μεταθέσης που έκανε τον μεταφυσικό κόσμο προσπελάσιμο στην ανθρώπινη συνείδηση, αναπαράγοντας μια σκηνική έλλειψη αντίληψης, η οποία εκκινούσε από ψευδοαναπαραστάσεις των φώτων, δίνοντας την εντύπωση (ανάλογα με το παιχνίδισμα) μιας «αιώνιας αιχμαλωσίας».

Ένα ακόμα θεατρικό γεγονός ήταν η παράσταση *Ευμενίδες*⁶ (κάτω από την «ομπρέλα» του *Αισχύλος Project*), σε σκηνοθεσία Άντζελας Μπούσκου. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει πως από την Ελευσίνα καταγόταν ο Αισχύλος συνεπώς μια τέτοια παράσταση αποτελούσε ταυτόχρονα και φόρο τιμής στον μεγάλο τραγικό, δοσμένη από την ξεχωριστή ματιά της Μπούσκου. Οι *Ευμενίδες* είναι το έργο όπου υπάρχει η «πρώτη νομική δίκη στην ιστορία της ανθρωπότητας» και δομήθηκε με τέτοιο τρόπο από την Μπούσκου ώστε να προκαλέσει το κοινό, μέσω της διάδρασης, να αλληλεπιδράσει.

Οι *Πέρσες*, σε σκηνοθεσία Nikita Milivojevic⁷, ξεχώρισαν, καθώς η θεματική τους έφτανε στο μεταφυσικό πεδίο της ψυχής και εκκινούσε από το λιμάνι περάματος Μεγαρίδος με performance και τελείωνε, εν πλω, στη Σαλαμίνα, σε μέρος όπου στα αρχαία χρόνια έγινε (μέσα στη θάλασσα και απέναντι από την Παραλία) η ναυμαχία της Σαλαμίνας. Η παράσταση δίνει έμφαση στην καταστροφική ήττα για τον Ξέρξη και στον πόνο που προκάλεσε το αφανισθέν «άνθος της Ασίας».

Στον χώρο της performance αποτελεί σημείο αναφοράς το μυστήριο με τίτλο *69 Greekies*⁸ που έλαβε χώρα στον πεζόδρομο της Νικολαΐδου, είχε ολόημερη διάρκεια και την επιμέλεια είχε ο Μενέλαος Καραμαγγιώλης. Από το μεσημέρι έως το βράδυ διεξήχθη ένα φεστιβάλ χορού, μουσικής, graffiti. Μέσω πολυμεσικότητας παρουσίαζε αδέσποτα ζώα σε συγκερασμό με «αδέσποτους» ανθρώπους, οδηγώντας σε μια κοινωνική γλυπτική. Τόσο οι παραδοσιακές όσο και οι νέες τεχνολογίες προωθούσαν την κατάργηση των περιορισμών και οδηγούσαν σε έναν αλληγορικό διάλογο με τη μοναξιά.

Δεν μπορεί να λείπει από το παρόν αφιέρωμα η καθηλωτική performance με τίτλο *MA*⁹ του μεγάλου Ιταλού σκηνοθέτη Ρομέο Καστελούτσι, στον αρχαιολογικό χώρο της Ελευσίνας. Σε αυτήν, 100 θεατές με τη δύση του ηλίου ακολουθούν μια διαδρομή μέσα στον αρχαιολογικό χώρο που χωρίζεται σε δύο μέρη· στο πρώτο μέρος λαμβάνουν χώρα τελετουργικά αποτελούμενα μόνο από γυναίκες και σχετίζονται με μια μητριαρχική αρχέγονη κοινωνία και στο δεύτερο μέρος, εν είδει *Ορέστειας*, ένας μητροκτόνος διακόπτει την τελετή και ζητάει συγχώρεση για την πράξη του.

⁵ <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-76-don-t-look-back-2023-05-29/>

⁶ <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-35-aischyloy-project-eymenides-2023-07-16/>

⁷ https://2023eleusis.eu/events/mystirio-35-aischyloy-project-perses-_to-taxidi-sto-pedio-ton-psychon-2023-07-29/

⁸ <https://2023eleusis.eu/events/mystirio-69-greekies-2/>

⁹ <https://2023eleusis.eu/mystirio-11-ma-i-parastasi-toy-romeo-castellucci-apokleistika-gia-toys-katoikoys-tis-eleysinas/>

Ο Καστελούτσι αποφεύγει την αρχαία αναπαραστατική επιτέλεση, καθώς και τη σύγχρονη πρόσληψη, και με οδηγό του τη σημειωτική, χωρίς ήχους αλλά με σώματα μόνο, δημιουργεί μια βιωματική κατάσταση με 38 άτομα (37 γυναίκες και έναν άντρα) με στόχο τη συμφιλίωση σε παραλληλία με τον μυστικό διάπλου του χώρου. Η προέκταση που δίνει είναι η σύνδεση των Ελευσίνιων Μυστηρίων με την θεά Δήμητρα που ετυμολογικά προέρχεται από το μητέρα γη· ξεχώρισε η στιγμή που πέντε γυναίκες-μητέρες έχυναν το γάλα τους στη μητέρα γη ενώ παράλληλα οι θεατές προς το τέλος ακολούθησαν αντίστροφη πορεία προς την έξοδο.

Αξίζει να αναφερθεί πως ο καλλιτεχνικός διευθυντής της πολιτιστικής πρωτεύουσας Μ. Μαρμαρινός τόνισε πως μια πολιτιστική πρωτεύουσα έχει σημασία όχι τόσο για τη χρονιά που πραγματοποιούνται δράσεις όσο για το μετά της.¹⁰ Ουσιαστικά, ο Μ. Μαρμαρινός τονίζει τόσο το άυλο αποτύπωμα όσο και το υλικό ως ένα παραγωγικό πολιτιστικό αποτύπωμα.

Συμπερασματικά μπορούμε να αντιληφθούμε πως μια διοργάνωση όπως η Ελευσίνα πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης 2023 αποτελεί για κάθε καλλιτέχνη που συμμετέχει μια πηγή έμπνευσης. Για κάθε έργο που προαναφέραμε, υπάρχουν άλλα τόσα και ακόμη περισσότερα που θα μπορούσαμε να ξεχωρίσουμε, αλλά θα χρειάζονταν αρκετές σελίδες ακόμα.

Κλείνοντας να αναφέρουμε πως, και μόνο από τις προαναφερθείσες επιτελέσεις, το καλλιτεχνικό όραμα της Ελευσίνας πολιτιστικής πρωτεύουσας της Ευρώπης κρίνεται απόλυτα επιτυχές και η αισθητική διαύγεια των ιθυνόντων της πολιτιστικής πρωτεύουσας κατάφερε να αφήσει το αποτύπωμά της στην πόλη.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

<https://2023eleusis.eu/> όπως προσπελάστηκε στις 31/10/2023.

https://culture.ec.europa.eu/our-programmes-and-actions/doc413_en.htm όπως προσπελάστηκε στις 31/10/2023.

<https://www.lifo.gr/culture/eikastika/o-mihail-marmarinos-se-enan-prototypo-apologismo-tis-politistikis-prototyposas> όπως προσπελάστηκε στις 31/10/2023.

Βιογραφικό: Ο Δημήτριος Ζαπάντης είναι αριστούχος απόφοιτος του τμήματος Θεατρικών Σπουδών του πανεπιστημίου Πατρών, κάτοχος μεταπτυχιακού τίτλου με θέμα Το αρχαίο θέατρο και η πρόσληψή του, του τμήματος Θεατρικών Σπουδών του πανεπιστημίου Πατρών και τακτικό μέλος της Ελληνική Ένωση Κριτικών Θεάτρου και Παραστατικών Τεχνών. Εργάζεται από το 2016 ως κριτικός θεάτρου στην ηλεκτρονική εφημερίδα tetartopress.gr, στο ηλεκτρονικό περιοδικό youfly.com και είναι επισκέπτης αρθρογράφος στους Atheniantimes. Άρθρα του έχουν δημοσιευθεί στο περιοδικό Θεατρογραφίες. Διδάσκει

¹⁰ <https://www.lifo.gr/culture/eikastika/o-mihail-marmarinos-se-enan-prototypo-apologismo-tis-politistikis-prototyposas> (Accessed 7-10-2023)

θεωρίες υποκριτικής στο Ι.Ε.Κ. ΣΒΙΕ και έχει λάβει υποτροφία για την τεκμηρίωση της βιβλιοθήκης του πανεπιστημίου Πατρών. Τα ενδιαφέροντά του εστιάζονται γύρω από το αρχαίο δράμα και την πρόσληψή του, το πεδίο των gender studies, την δραματουργική ανάλυση του σύγχρονου θεάτρου καθώς και την σύγχρονη σκηνική αποτύπωση αρχαίων παραστάσεων.

Στοιχεία επικοινωνίας: E-mail <dimzap52@gmail.com>